

„Ojczyznę wolną racz nam wrócić Panie...”

Ta historia tylko z pozoru jest znana; gdy się w nią dobrze wczytać, odsłania mnóstwo podtekstów i kontekstów. Za podręcznikowym sformułowaniem „W 1918 r. Polska odzyskała niepodległość” kryje się ogrom dramatów, zwrotów akcji, wysiłek wielu ludzi, ale też dużo przypadków lub zbiegów okoliczności. Zwykle nie pamiętamy, że samo wytyczanie granic Polski trwało bez mała pięć lat, a dokonywało się zarówno przy stole konferencyjnym, jak i w zbrojnej walce. Wystarczy spojrzeć na zestaw map na s. 12–13, by sobie uzmysłowić, że II RP mogła się odrodzić w bardzo różnym kształcie terytorialnym. Mogła się też w ogóle nie odrodzić. Jeszcze bowiem w 1914 r. Polska dla świata nie istniała. Politycy szanowali obowiązujący od stu lat porządek wiedeński, zamykający etap wojen napoleońskich i ustalający nie tylko granice, ale i reguły gry na kontynencie. Nie przewidywały one możliwości odrodzenia się Polski. Encyklopedie nie wymieniały Polski jako państwa, nie było jej na mapach. Byli tylko Polacy.

A jednak Polska się odrodziła. Jak to się stało? Kim byli Ojcowie Założyciele Niepodległej? Jak próbowali wykorzystać nieoczekiwane szanse stworzone wybuchem Wielkiej Wojny? W jaki sposób chcieli tę nową Polskę posklejać i tchnąć w nią życie? Te pytania postawiliśmy przed 10 laty, wydając „Pomocnik Historyczny” z okazji 90. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. 19-letnia wówczas III RP była prawie rówieśniczką II RP, której dane było przetrwać w wolności zaledwie 21 lat. Pisaliśmy we wstępie do wspomnianego „Pomocnika”, że z takiej perspektywy być może lepiej uzmysłowimy sobie ogrom wysiłku pokoleń, które ponownie wprowadziły Polskę na karty historii.

Teksty napisane przed 10 laty przez wybitnych historyków (przejrzone teraz, miejscami poprawione lub uzupełnione) nic nie straciły na aktualności. Przypominamy je więc. Obecne wydanie „Pomocnika” poszerzyliśmy o zestaw artykułów opowiadających, jak Druga Rzeczpospolita zagospodarowała odzyskaną przed 100 laty niepodległość. Jak sobie poradziła ustrojowo, gospodarczo, społecznie? Jest to intrygujące z perspektywy blisko już 30-letniej Trzeciej Rzeczpospolitej, gdy na własnej skórze możemy się przekonać, iż nic nie jest dane raz na zawsze, zarówno w kontekście wewnętrznym, jak i międzynarodowym. Że niepodległość to jest zadanie wymagające wysiłku nie tylko od pokoleń, które ją odzyskują dla ojczyzny. Własne państwo bowiem można wprowadzić na karty historii, ale także je z nich wprowadzić.

Zapraszamy do lektury.

Jerzy Baczyński
Redaktor naczelny
POLITYKI

Leszek Będkowski
Redaktor POMOCNIKÓW
HISTORYCZNYCH

Tymczasowy Naczelnik Państwa Józef Piłsudski i premier Ignacy Paderewski jadą z Belwederu na otwarcie obrad Sejmu Ustawodawczego, 10 lutego 1919 r.

Spis treści

Prolog

Substancja polska 14

Nadzieja

Drogi do wolności 19
 Konie pociągowe niepodległości 24
 Sześciu wspaniałych 31
 Przygotowania powstańców 38
 Temperatura marzeń 44
 Ucisk i wierność 49

Spełnienie

Wielka Wojna na polskich ziemiach 53
 Listopadowa niepodległość 58
 Pospolite poruszenie 64
 Porządek wersalski 69
 Rysowanie granic 73
 Na wschodniej rubieży 79

Dzieło

Świat w sprawie Polski 87
 Polska, ale jaka? 93
 Szwy po zaborach 98
 Rzeczpospolita politycznie rozdarta 106
 Hossa i bessa II RP 116
 Obywatele Polski Odrodzonej 124

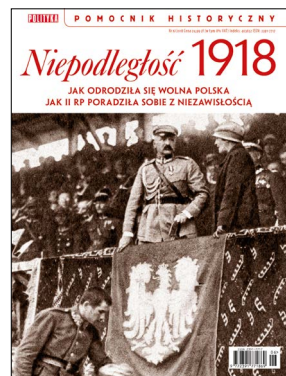
Suplement

Pamiętki Niepodległości 132

Detale

Kalendarium 6
 Mapy: Tak się Polska odradzała 12
 Powstańcza rewolucja 26
 Okiem biografą 30
 Samo życie 37
 My, Pierwsza Brygada 41
 Błędne założenia 42
 Polska Matka Boska 50

Nawrócenie Brzozowskiego	51
Początki floty	56
Uwięzienie magdeburskie	60
Święto Niepodległości	62
Polsko-gruziński sojusz wojskowy	68
Zaślubiny z morzem	75
Lunchowa linia lorda Curzona	78
Radiowywiad	82
Blitzkrieg po polsku	83
Traktat ryski	85
Eskadra amerykańskich ochotników	88
Broń dla Rzeczypospolitej	89
Francuska Misja Wojskowa	91
Oficerowie gruzińscy	95
Pakt Piłsudski–Petlura	96
Mundury niepodległości	103
Polska do składania	104
Prawa kobiet	113
Naczelnny wśród równych	114
Reforma rolna	122
Ustawodawstwo społeczne	123
Zatarte ślady po zaborcach	136

Na okładce:

Józef Piłsudski z żoną, na trybunie, podczas zjazdu legionistów, Kielce, 8 sierpnia 1926 r.

Autorzy

Andrzej Garlicki (1935–2013) – prof. dr hab., historyk i publicysta, zajmował się najnowszą historią Polski, autor wielu książek o dziejach II RP, był członkiem zespołu POLITYKI.

Jerzy Holzer (1930–2015) – prof. dr hab., historyk i politolog, autor książek o dziejach Polski oraz powszechnych XX w., uczestnik opozycji demokratycznej w PRL.

Jerzy Kochanowski – prof. dr hab., pracownik Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, badacz dziejów najnowszych społeczeństw środkowej Europy, redaktor naczelny „Przeglądu Historycznego”.

Adam Koźuchowski – dr hab., pracuje w Zakładzie Historii Idei i Dziejów Inteligencji w XIX–XX w. w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk.

Wojciech Materski – prof. dr hab., pracownik Instytutu Studiów Politycznych PAN, specjalista w dziedzinie historii stosunków polsko-sowieckich, Rosji (ZSRR), Gruzji (Zakaukazia) oraz bezpieczeństwa międzynarodowego.

Włodzimierz Mędrzecki – prof. dr hab., kierownik Zakładu Historii Społecznej XIX i XX w. Instytutu Historii PAN, specjalizuje się m.in. w stosunkach narodowościowych na ziemiach polskich.

Wojciech Morawski – prof. dr hab., kierownik Katedry Historii Gospodarczej i Społecznej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

Daria Nałęcz – dr hab., historyk, specjalizuje się w historii Polski XIX i XX w., zajmuje się też dziejami polskiej inteligencji.

Tomasz Nałęcz – prof. dr hab., zajmuje się historią polityczną XIX i XX w., przez wiele lat związany z Uniwersytetem Warszawskim (obecnie emeritus), były wicemarszałek Sejmu i doradca prezydenta Bronisława Komorowskiego.

Tomasz Targański – historyk i publicysta.

Wiesław Władyka – prof. dr hab., historyk i prasoznawca, członek Komitetu Nauk Historycznych PAN, wykłada na Wydziale Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego, publicysta tygodnika POLITYKA.

Dziennikarze i pracownicy POLITYKI:

Marek Henzler, Iwona Kochanowska, Adam Szostkiewicz, Tadeusz Zawadzki

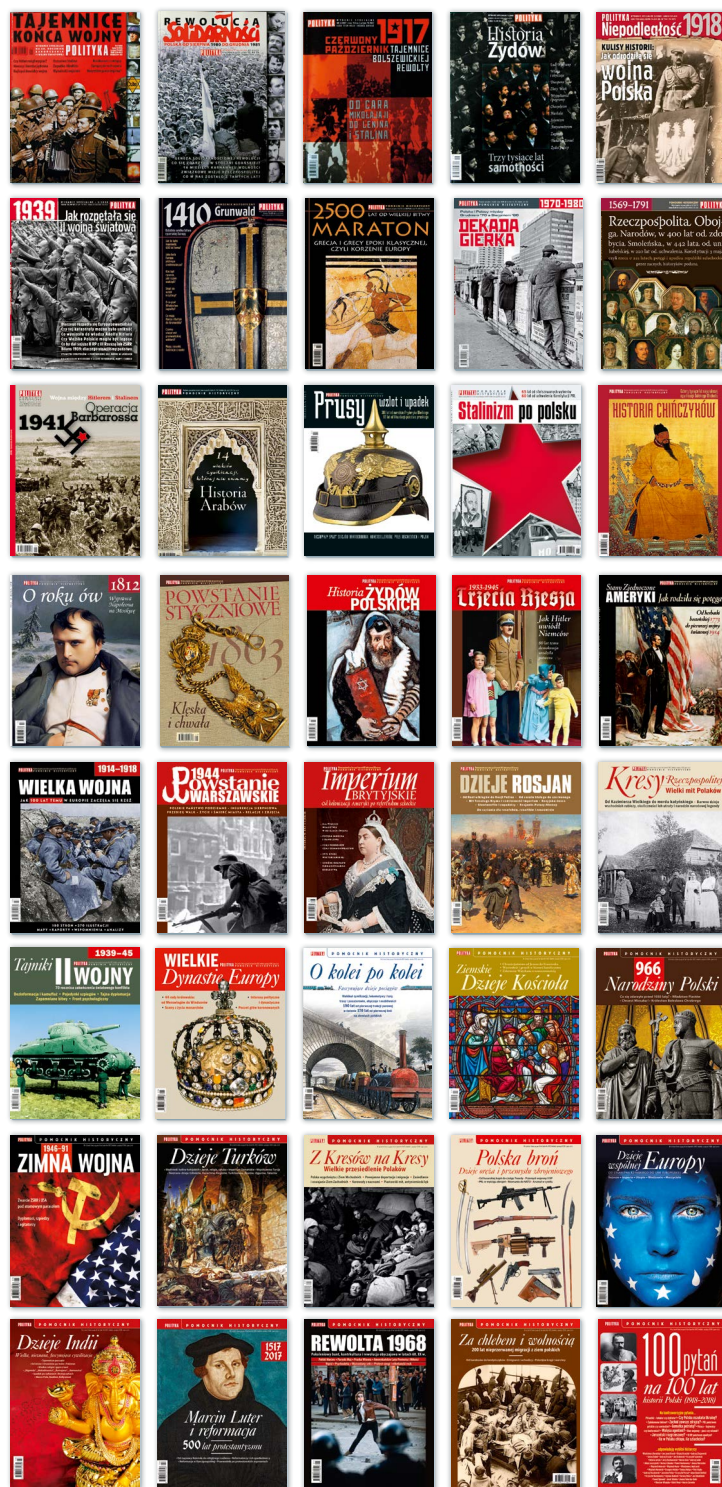
Konsultacja:

Iwona Sobierajska – starszy kustosz w Dziale Zbiorów Głównych Muzeum Wojska Polskiego (mundury).

Michał Mackiewicz – asystent w Dziale Historii Wojskowości Muzeum Wojska Polskiego (broń).

Andrzej Tułowiecki – były kierownik Działu Promocji Muzeum Wojska Polskiego.

W tej serii *Pomocników Historycznych* ukazały się dotychczas

łącznie sprzedaliśmy ich już ponad **1,1 mln** egzemplarzy.

Część tych pozycji jest jeszcze do kupienia w naszym sklepie internetowym

www.sklep.polityka.pl. Są one także dostępne

(łącznie z obecnym) na iPadzie oraz dla abonentów Polityki Cyfrowej

w internecie: www.polityka.pl/cyfrowa.

Kalendarium odzyskanej niepodległości

ODNOTOWUJEMY TU WYDARZENIA POLITYCZNE,
MILITARNE I O RANDZE USTALEŃ MIĘDZYPAŃSTWOWYCH, DOTYCZĄCE ODZYSKANIA
PRZEZ POLSKĄ NIEPODLEGŁOŚCI I USTALENIA JEJ GRANIC.

1912

Listopad • W Galicji powstaje Komisja Tymczasowa Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych, skupiająca Polską Partię Socjalno-Demokratyczną Galicji i Śląska Cieszyńskiego, PPS-Frakcję Rewolucyjną, Polskie Stronnictwo Ludowe i pomniejsze ugrupowania, w celu skoordynowania polskiej akcji niepodległościowej.

1913

Listopad • KTSSN przekształca się w Komisję Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych.

1914

1 sierpnia • Niemcy wypowiedzają wojnę Imperium Rosyjskiemu; początek wojny światowej.

Mikołaja Mikołajewicza, naczelnego wodza armii rosyjskiej, zapowiadająca odrodzenie, pod berłem cara, Polski „swobodnej w swej wierze, języku i samorządzie”.

16 sierpnia • Na naradzie kół i ugrupowań politycznych w Krakowie powołano Naczelny Komitet Narodowy (NKN) i podjęto decyzję o utworzeniu dwóch legionów narodowych.

Sierpień • Na bazie oddziałów strzeleckich powstają: Legion Wschodni i Legion Zachodni, wkrótce połączone w Legiony Polskie (LP).

5 września • Józef Piłsudski powołuje na ziemiach Królestwa Polskiego, zajętych przez wojska niemieckie, Polską Organizację Narodową (PON), niezależną od NKN.

18 października • Dowództwo rosyjskiego Sztabu Frontu Południowo-Zachodniego zezwala Witoldowi Górczyńskiemu na tworzenie u boku armii rosyjskiej dru-

honorowym prezesem, propagujący hasło odbudowy niepodległego państwa polskiego.

Listopad • W Warszawie powstaje Komitet Narodowy Polski (KNP), widzący szansę odbudowy państwa u boku Rosji.

4 grudnia • W Puławach zostaje sformowana 1. kompania piechoty, dająca początek Legionowi Puławskiemu w armii rosyjskiej.

Grudzień • Utworzenie I Brygady LP z Józefem Piłsudskim jako dowódcą.

1915

13 stycznia • Sztab rosyjskiego Frontu Południowo-Zachodniego wydaje zezwolenie na powstanie Komitetu Organizacyjnego Legionów Polskich z gen. Edmundem Świdzińskim jako naczelnikiem.

7 lutego • Legiony Polskie na Wschodzie zostają przemianowane na Polskie Drużyny Ochotnicze.

27 marca • Cofnięcie zezwolenia na działalność Komitetu Organizacyjnego Legionów Polskich (u boku armii rosyjskiej).

Maj • Utworzenie w Galicji II Brygady LP z płk. Ferdinandem Küttnerem i III Brygady LP z płk. Wiktorem Grzesickim (von Grzesicky) jako dowódcami.

Wrzesień • Podział zajętych przez państwa centralne ziem Królestwa Polskiego na dwie okupacje: austriacką (ze stolicą w Lublinie) i niemiecką (ze stolicą w Warszawie), rozgraniczonych wzdłuż biegu Pilicy i Wieprza.

• Sformowanie w Bobrujsku, z żołnierzy Polskich Drużyn Ochotniczych, podległej wojskowym władzom rosyjskim Brygady Strzelców Polskich z płk. Janem Rządzkowskim jako dowódcą.

Październik • W Królestwie Polskim powstaje Międzypartyjne Koło Polityczne, skupiające polityków o orientacji pro-rosyjskiej.

Grudzień • W Lozannie politycy endeccy tworzą Centralną Agencję Polską, mającą popularyzować program odbudowy niepodległego państwa.

• Ugrupowania tzw. lewicy aktywistycznej Królestwa Polskiego (propiłsudzkowskie) skupiają się w Centralnym Komitecie Narodowym (CKN).

1916

29 czerwca • W Lozannie przedstawiciele Polski, Ukrainy, Litwy, Finlandii, Kaukazu, Krymu i Bucharu ogłaszają

Pierwsza Kadrowa w krakowskich Oleandrach, sierpień 1919 r.
Obok: Orzełek Związku Strzeleckiego, tzw. Kadrowy w Legionach Polskich.

3 sierpnia • Józef Piłsudski tworzy w Krakowie Pierwszą Kompanię Kadrową (PKK), pomyslaną jako załóżek przyszłego wojska polskiego.

6 sierpnia • Austro-Węgry wypowiedzają wojnę Rosji. • Wymarsz PKK z krakowskich Oleandrów na teren Królestwa Polskiego do walki z Rosją.

14 sierpnia • Odezwa do Polaków sygnowana przez wielkiego księcia

żyny ochotników polskich, nazywanej od 10 listopada legionami.

Październik • Z inicjatywy Józefa Piłsudskiego, z wykorzystaniem kadr Polskich Drużyn Strzeleckich i Związku Walki Czynnej, powstaje w Warszawie tajna Polska Organizacja Wojskowa (POW).

• W Stanach Zjednoczonych powstaje Polski Centralny Komitet Ratowniczy, z Ignacym Janem Paderewskim jako

deklarację całkowitego oderwania się od Rosji.

Wrzesień • Przemianowanie Legionów Polskich na Polski Korpus Posiłkowy; dymisja Józefa Piłsudskiego ze stanowiska komendanta I Brygady.

5 listopada • W imieniu cesarzy obu państw centralnych zostaje wydana proklamacja, tzw. akt 5 listopada, zapowiadająca utworzenie niepodległego państwa polskiego z ziem byłego zaboru rosyjskiego.

2 grudnia • Na posiedzeniu Dumy rosyjski premier Aleksandr Trepow dzieli się „pragnieniem wskrzeszenia wolnej Polski”.

25 grudnia • Rozkaz cara Mikołaja II do armii i floty, zapowiadający „stworzenie wolnej Polski” na ziemiach „wszystkich trzech jej rozdzielonych terytoriów”.

Grudzień • Władze okupacyjne państw centralnych powołują do życia Tymczasową Radę Stanu (TRS), mającą współdziałać w realizacji zapowiedzianej aktem 5 listopada państwowości polskiej; formalnie TRS staje się organem zwierzchnim nad LP, przereformowanymi w Polską Siłę Zbrojną (PSZ, Polnische Wehrmacht).

1917

22 stycznia • Orędzie prezydenta Stanów Zjednoczonych Woodrowa Wilsona z frazą, iż „powinna powstać zjednoczona, niezawisła i samoistna Polska”.

2 marca • Abdykacja cara Mikołaja II.

24 marca • W Piotrogradzie powstaje Związek Polaków Wojskowych z programem zjednoczenia na gruncie narodowym Polaków z armii rosyjskiej.

27 marca • Orędzie Piotrogradzkiej Rady Delegatów Robotniczych, zawierające zwrot o prawie Polski do „całkowitej niepodległości”.

Marzec • W okręgu kijowskim z Brygady Strzelców Polskich powstaje Dywizja Strzelców Polskich pod dowództwem gen. Tadeusza Bylewskiego.

Kwiecień • Do wojny przeciwko Niemcom przystępują Stany Zjednoczone.

2 maja • Rezolucja Zjazdu Delegatów Wojskowych Polaków Frontu Zachodniego w Mińsku w sprawie niezbędności tworzenia Wojska Polskiego.

4 czerwca • Dekret prezydenta Francji Raymonda Poincaré o utworzeniu u boku armii francuskiej autonomicznej armii polskiej – tzw. błękitnej armii, pod dowództwem gen. Louisa Archinarda.

22 czerwca • W Piotrogradzie dobiega końca I Ogólny Zjazd Polaków Wojskowych w Rosji, na którym podjęto uchwałę o tworzeniu polskich sił zbrojnych. Miał tym pokierować Naczelny Komitet Wojskowy (Naczpól).

1 lipca • W proteście przeciwko utworzeniu Naczpółu w Piotrogradzie powstaje Komitet Główny Związku Wojskowych Polaków Lewicy.

22 lipca • Aresztowanie przez Niemców Józefa Piłsudskiego; będzie przetrzymywany do listopada 1918 r. w twierdzy wojskowej w Magdeburgu.

24 lipca • Pod patronatem Naczpółu na Białorusi rozpoczyna się formowanie I Korpusu Polskiego pod dowództwem gen. Józefa Dowbór-Muśnickiego.

Lipiec • Tzw. kryzys przysięgowy w związku z odmową części legionistów złożenia przysięgi, wymaganej przy ich rekrutacji do Polskiej Siły Zbrojnej. • Roman Dmowski swój memoriał „Zagadnienia środkowo- i wschodnioeuropejskie” dotyczący także kwestii polskiej przekazuje m.in. czołowym politykom i dyplomatom Ententy.

9 sierpnia • W Moskwie powstaje Polska Rada Zjednoczenia Międzypartyjnego; uzna ona zwierzchnictwo KNP (patrz niżej).

15 sierpnia • W Szwajcarii powstaje Komitet Narodowy Polski (KNP) z Romanem Dmowskim na czele, quasi-rząd w zakresie polityki zagranicznej; jesienią przeniesiony do Paryża.

3 września • Działacze polscy w Galicji wydają odezwę zapowiadającą odbudowę zjednoczonej i niepodległej Polski.

12 września • Reskrypt (odezwa) cesarza Niemiec i Austro-Węgier z frazą, iż nadszedł czas, by Królestwo Polskie „doszło do błogosławionego rozwoju swych bogatych sił państwowo-twórczych, kulturalnych, gospodarczych”. W jego następstwie zostaje wydany tzw. Patent szefów obu okupacji (generał-gubernatorów) nt. władz najwyższych w Królestwie

Polskim, zapowiadający utworzenie trzyosobowej Rady Regencyjnej jako formalnie najwyższej władzy Królestwa Polskiego, Rady Stanu (quasi-parlamentu), jak też powołanie premiera i zorganizowanie ministerstw.

20 września • Rząd Francji uznaje KNP za oficjalną organizację polską (do 10 listopada zrobią to jeszcze rządy Wielkiej Brytanii, Włoch i USA).

7 listopada • Przewrót bolszewicki w Rosji.

15 listopada • Bolszewicka Rada Komisarzy Ludowych ogłasza Deklarację Praw Narodów Rosji, uznającą ich prawo do samookreślenia.

22 grudnia • Początek formowania w Tbilisi, Baku, Batumi i Derbencie Samodzielnej Kaukaskiej Brygady Wojska Polskiego pod dowództwem płk. Aleksandra Mrozińskiego.

Grudzień • Pod patronatem Naczpółu na Ukrainie rozpoczyna się formowanie III Korpusu Polskiego pod dowództwem gen. Eugeniusza Henninga de Michaelisa, a w Besarabii II Korpusu Polskiego z gen. Janem Stankiewiczem.

1918

8 stycznia • Prezydent Stanów Zjednoczonych Woodrow Wilson w orędziu do Kongresu przedstawia 14-punktowy program pokojowy, który stanie się podstawą kapitulacji państw centralnych. Przedostatni jego punkt głosi, iż „należy stworzyć niezawisłe państwo polskie (...) którego niezawisłość polityczną i gospodarczą oraz integralność terytorialną należy zagwarantować paktem międzynarodowym”.

25 stycznia • I Korpus Polski w Rosji występuje zbrojnie przeciwko bolszewikom.

4 lutego • Rada Regencyjna powołuje rząd z Janem Kucharzewskim jako premierem.

9 lutego • Podpisanie w Brześciu Litewskim traktatu pokojowego między państwami centralnymi a Centralną Radą Ukrainą; na jego mocy część Chełmszczyzny i Podlasia zostaje uznana za ziemie ukraińskie.

26 lutego • Podpisanie w Bobrujsku porozumienia o podporządkowaniu I Korpusu Polskiego Niemcom.

Luty • Powstaje Polska Organizacja Wojskowa w Wielkopolsce.

3 marca • Podpisanie w Brześciu Litewskim traktatu pokojowego pomiędzy państwami centralnymi a bolszewicką Rosją.

4 kwietnia • Rada Regencyjna powołuje drugi rząd z Janem Kantym Steczkowskim jako premierem.

21 maja • Ultimatum Naczelnego Dowództwa Frontu Wschodniego (Ober-Ost) i w następstwie rozbrojenie przez Niemcy Korpusów Polskich.

3 czerwca • Deklaracja premierów Francji, Wielkiej Brytanii i Włoch, stwierdzająca m.in., iż „utworzenie Polski zjednoczonej i niepodległej, z dostępem do morza, stanowi jeden z warunków pokoju trwałego i sprawiedliwego”.

Lipiec • Utworzenie w Wielkopolsce, z inicjatywy endecji, Centralnego Komitetu Obywatelskiego (CKO) z programem pokojowego przejęcia władzy.

Orędzie prezydenta USA Woodrowa Wilsona w Kongresie, 22 stycznia 1917 r.

29 sierpnia • Dekret Rady Komisarzy Ludowych RSFRR o anulowaniu traktatów rozbiorowych.

13 września • W trakcie audiencji u prezydenta Stanów Zjednoczonych Roman Dmowski i Ignacy Jan Paderewski przedstawiają aspekt terytorialny odbudowy niepodległego państwa polskiego.

28 września • Układ między rządem francuskim a KNP o uznaniu Armii Polskiej we Francji (błękitna armia) za jedyłą, samodzielną, sojuszniczą i współwalczącą armię polską.

4 października • Gen. Józef Haller obejmuje dowództwo Armii Polskiej we Francji.

7 października • Manifest Rady Regencyjnej z zapowiedzią utworzenia rządu reprezentującego najszerze warstwy narodu i kierunki polityczne.

12 października • Organizacje polskie w Rzeszy Niemieckiej wydają wspólne oświadczenie z żądaniem odbudowy państwa polskiego, obejmującego ziemie wszystkich trzech zaborów.

23 października • Rada Regencyjna, bez konsultacji z władzami obu okupacji, powołuje rząd Józefa Świeżyńskiego.

28 października • Utworzenie w Krakowie Polskiej Komisji Likwidacyjnej (PKL), z zadaniem przejęcia władzy na ziemiach okupacji austriackiej.

31 października • Uderzenie wojsk Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej na Lwów; początek krwawych walk polsko-ukraińskich.

• Faktyczne przejęcie władzy przez PKL w Krakowie i Galicji Zachodniej.

3 listopada • Odezwa premiera Świeżyńskiego z zapowiedzią utworzenia rządu ogólnonarodowego.

5 listopada • Porozumienie między polską Radą Narodową w Cieszynie a czeskim Narodnim Výborem w sprawie podziału Zaolzia.

7 listopada • Utworzenie w Lublinie Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej z Ignacym Daszyńskim jako premierem.

9 listopada • Abdykacja cesarza Wilhelma II.

10 listopada • Przybycie zwolnionego z internowania Józefa Piłsudskiego do Warszawy.

11 listopada • W Compiègne państwa Ententy podpisują z Niemcami układ o zawieszeniu broni.

• Józef Piłsudski przejmuje z rąk Rady Regencyjnej władzę naczelną nad wojskiem (Polnische Wehrmacht).

12 listopada • Oświadczenie Piłsudskiego o przystąpieniu do formowania rządu na prośbę Rady Regencyjnej.

14 listopada • Rada Regencyjna przekazuje władzę Józefowi Piłsudskiemu i się rozwiązuje.

16 listopada • Józef Piłsudski jako naczelną dowódca wojsk polskich notyfikuje państwom Ententy powstanie niepodległego państwa polskiego.

17 listopada • Powstaje rząd Jędrzeja Moraczewskiego.

21 listopada • Wyparcie wojsk ukraińskich ze Lwowa.

22 listopada • Dekret o Najwyższej Władzy Reprezentacyjnej Republiki Polskiej; Józef Piłsudski obejmuje urząd Tymczasowego Naczelnika Państwa.

24 listopada • Utworzenie we Lwowie Tymczasowego Komitetu Rządzącego, który podporządkowuje się bezpośrednio rządowi w Warszawie.

3-5 grudnia • W Poznaniu obraduje Sejm Dzielnicowy, reprezentujący ludność polską z całej Rzeszy Niemieckiej.

7 grudnia • Rozkaz Józefa Piłsudskiego o jednolitości sił zbrojnych.

Powstańcy wielkopolscy w okopach, styczeń 1919 r.
Obok: Orzełek Ochotników z Ameryki, Armia Polska we Francji.

27 grudnia • Wybuch powstania wielkopolskiego.

Grudzień • Apel Józefa Piłsudskiego do KNP o porozumienie w kwestii wspólnego występowania wobec Ententy.

• Sejm dzielnicowy w Poznaniu wyłania Naczelną Radę Ludową jako wspólną reprezentację Polaków zaboru pruskiego.

• Na Kubaniu powstaje 4. Dywizja Strzelców pod dowództwem gen. Lucjana Żeligowskiego, formalnie wchodząca w skład Armii Polskiej we Francji.

1919

1 stycznia • Nieudana próba polskiego powstania w Wilnie przeciwko okupacji niemieckiej miasta.

4 stycznia • Zajęcie Wilna przez Armię Czerwoną i proklamowanie Litewskiej Republiki Rad.

4/5 stycznia • Próba zamachu stanu podjęta w Wilnie przez grupę spiskowców kierowaną przez płk. Mariana Januszajtisa; wprowadzenie stanu wyjątkowego.

15 stycznia • Głównodowodzącym tzw. armii wielkopolskiej, sformowanej z powstańców, zostaje gen. Józef Dowbór-Muśnicki.

16 stycznia • Upadek rządu premiera Moraczewskiego; nowy gabinet tworzy Ignacy Jan Paderewski.

18 stycznia • Początek obrad paryskiej konferencji pokojowej z udziałem delegacji polskiej.

23 stycznia • Oddziały czeskie, przy cichym poparciu Francji, łamiąc porozumienie z 5 listopada 1918 r., wkraczają na ziemię Śląska Cieszyńskiego i zajmują większość jego polskiej części.

26 stycznia • Wybory do Sejmu Ustawodawczego (na obszarze Królestwa i Galicji Zachodniej).

Styczeń • Początek formowania na obszarach między Wołgą a Uralem i na Syberii 5. Dywizji Strzelców Polskich pod dowództwem Waleriana Czumi, formalnie wchodzącej w skład Armii Polskiej we Francji.

3 lutego • Zaprzestanie walk i zawieszenie broni na Śląsku Cieszyńskim.

5 lutego • Podpisanie w Białymstoku umowy polsko-niemieckiej dotyczącej

zasad ewakuacji wojsk Ober-Ostu i przebiegu linii demarkacyjnej.

14 lutego • Pod Berezą Kartuską ma miejsce pierwsza potyczka oddziałów polskiej samoobrony z regularną jednostką Armii Czerwonej; początek niewypowiedzianej wojny polsko-bolszewickiej.

16 lutego • Pod naciskiem Francji Niemcy przyjmują warunki zawieszenia broni w Wielkopolsce; koniec akcji powstańczej.

20 lutego • Rezygnacja Józefa Piłsudskiego z funkcji Tymczasowego Naczelnika Państwa; Sejm Ustawo-

dawczy powierza mu urząd Naczelnika Państwa do momentu uchwalenia konstytucji.

Luty • Tzw. rozejm w Trewirze, w którym Niemcy zmuszone zostają do uznania sukcesu powstania wielkopolskiego; pod naciskiem Francji uzgodniona zostaje linia demarkacyjna, która stanie się podstawą rozgraniczenia polsko-niemieckiego.

15 kwietnia • Uchwała KNP o swej likwidacji (faktycznie Komitet istniał do 15 sierpnia 1919, tj. do chwili powołania oficjalnych przedstawicieli RP przy rządach państw Ententy).

16-21 kwietnia • Zwycięskie walki o Wilno.

22 kwietnia • Odezwa Józefa Piłsudskiego „Do mieszkańców byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego” z sugestią federalcyjnego rozwiązania konfliktu polsko-litewskiego.

29 kwietnia • Sejm RP podejmuje uchwałę o przyłączeniu ziem północno-wschodnich wraz z Wilnem do Polski.

Kwiecień-czerwiec • Przewiezienie do kraju z Francji błękitnej armii.

25 czerwca • Rada Najwyższa Mo-carstw Sprzymierzonych i Stowarzyszonych (RNMSiS) zatwierdza decyzję

Z miłości
do wolności

1918
2018

**Od Bałtyku
Aż po Tatry**

POLPORA 1918
limitowany do 100 egzemplarzy zegarek
ze szwajcarskim mechanizmem automatycznym.
Unikalna edycja na 100-lecie niepodległości.

Więcej informacji: www.polpóra.com

o przekazaniu pod polski zarząd ziem Galicji Wschodniej (po rzekę Zbrucz).

28 czerwca • Podpisanie w Wersalu traktatu pokojowego z Niemcami; obszar Gdańska z okolicą zostaje wyłączony z Prus jako Wolne Miasto Gdańsk.

31 lipca • Sejm Ustawodawczy RP ratyfikuje traktat pokojowy z Niemcami.

16 sierpnia • Na Górnym Śląsku wybuch pierwszego powstania.

1 września • Podpisanie w Warszawie układu rozejmowego między rządem RP a Dyrektoriatem Ukraińskiej Republiki Ludowej, ustalającego linię rozgraniczenia na rzece Zbrucz.

21 listopada • RNMSiS podejmuje uchwałę o przekazaniu Polsce na 25 lat mandatu nad Galicją Wschodnią.

2 grudnia • Podpisanie wstępnego porozumienia między Polską a Ukraińską Republiką Ludową (Symonem Petlurą).

8 grudnia • RNMSiS przyznaje rządowi RP prawo do organizowania administracji na ziemiach wschodnich do rzeki Bug.

13 grudnia • Powołanie rządu Leopolda Skulskiego.

1920

10 lutego • Symboliczne zaślubiny Polski z Bałtykiem (gen. Józef Haller w Pucku).

21 kwietnia • Podpisanie w Warszawie polsko-ukraińskiej umowy o wzajemnym uznaniu oraz konwencji wojskowej w sprawie wspólnej ofensywy przeciwko bolszewikom (tzw. umowa Piłsudski-Petlura).

25 kwietnia • Tzw. zagon na Koziatyn, początek polskiej ofensywy na Ukrainie (wyprawa kijowska).

Kwiecień • Parafowanie w Tbilisi projektu polsko-gruzińskiego sojuszu wojskowego.

9 maja • Wojska polskie wkraczają do Kijowa.

26 maja • Początek sowieckiej kontrofensywy na Ukrainie.

23 czerwca • Powołanie rządu Władysława Grabskiego.

Lipiec • Ofensywa Armii Czerwonej.

1 lipca • Sejm RP powołuje Radę Obrony Państwa, najwyższą władzę na czas wojny.

10 lipca • Delegacja rządu RP podpisuje w Spa układ z państwami Ententy, zobowiązujący do zawarcia umowy rozejmowej z sowiecką Rosją i sowiecką Ukrainą.

11 lipca • Przegrany plebiscyt na Powiślu, Warmii i Mazurach.

24 lipca • Powstaje rząd Wincentego Witosa.

28 lipca • Konferencja Ententy w Spa uznaje zabór przez Czechosłowację polskiej części Śląska Cieszyńskiego.

30 lipca • Utworzenie w Białymstoku Tymczasowego Komitetu Rewolucyj-

nego Polski z Julianem Marchlewskim na czele, tzw. rewkomu białostockiego.

13–16 sierpnia • Zwycięska Bitwa Warszawska; przejście wojsk polskich do kontrofensywy.

14 sierpnia • Początek polsko-bolszewickich rokowań rozejmowych w Mińsku.

19–25 sierpnia • Drugie powstanie śląskie.

2 września • Koniec mińskiej fazy polsko-bolszewickich rokowań rozejmowych.

20–28 września • Bitwa nadniemeńska, zwycięskie finalne starcie wojny polsko-bolszewickiej.

21 września • Początek nowej fazy rokowań pokojowych Polski z RSFRR i USRR w Rydze.

Od góry: I powstanie śląskie, sierpień 1919 r. Bitwa nad Niemnem (z bolszewikami), wrzesień 1920 r.

7 października • Podpisanie w Suwałkach polsko-litewskiego porozumienia o rozejmie.

9 października • Wojska gen. Lucjana Żeligowskiego zajmują Wilno (tzw. bunt Żeligowskiego).

12 października • Powołanie rządu tzw. Litwy Środkowej. • Podpisanie w Rydze umowy o preliminarzach pokojowych.

18 października • Zawieszenie działań zbrojnych na froncie polsko-sowieckim.

29 listopada • Zawieszenie broni na froncie walk polsko-litewskich.

1921

19 lutego • Podpisanie w Paryżu polsko-francuskiej konwencji wojskowej (sojusz polsko-francuski).

3 marca • Podpisanie polsko-rumuńskiej konwencji w sprawie przymierza obronnego.

17 marca • Sejm RP uchwała ustawę zasadniczą, tzw. konstytucję marcową.

18 marca • Podpisanie w Rydze między Polską a RSFRR i USRR traktatu o pokoju definitywnym.

20 marca • Zmanipulowany plebiscyt na Górnym Śląsku (zwiezienie przez Niemcy 200 tys. osób niezwiązanych ze Śląskiem).

2 maja – 5 lipca • Trzecie powstanie śląskie.

19 września • Powstaje rząd Antoniego Ponikowskiego.

12 października • Rada Ligi Narodów podejmuje decyzję o podziale Górnego Śląska (Polska otrzymuje 29 proc. obszaru plebiscytowego).

29 listopada • Liga Narodów określa linię rozgraniczenia między tzw. Litwą Środkową a Litwą (Kowieńską).

1922

8 stycznia • Wybory parlamentarne na tzw. Litwie Środkowej; wyłonienie Sejmu Wileńskiego.

20 lutego • Uchwała Sejmu Litwy Środkowej (Wileńskiego) o wcieleniu Wileńszczyzny do Polski.

10 marca • Premier Antoni Ponikowski tworzy nowy rząd.

6 kwietnia • Sejm Ustawodawczy RP uznaje postanowienie Sejmu Wileńskiego i uchwała objęcie władzy państwowej nad Ziemią Litewską.

16 kwietnia • Podpisanie w Rapallo koło Genui sowiecko-niemieckiego układu politycznego.

28 czerwca • Powołanie rządu Artura Śliwińskiego.

31 lipca • Powstaje rząd RP z Julianem Nowakiem jako premierem.

5 listopada • Wybory do Sejmu RP.

9 grudnia • Gabriel Narutowicz pierwszym prezydentem odrodzonej Polski (zamordowany tydzień później).

16 grudnia • Powołanie rządu gen. Władysława Sikorskiego.

1923

14 marca • Decyzja Rady Ambasadorów o rozgraniczeniu tzw. pasa neutralnego między Polską a Litwą i akceptacji granic wschodnich Rzeczypospolitej zgodnie ze status quo (traktatem ryskim).

15 marca • Podpisanie w Paryżu przez konferencję ambasadorów Wielkiej Brytanii, Francji, Włoch i Japonii protokołu dodatkowego do wersalskiego traktatu pokojowego, aktualizującego jego tekst o decyzję w sprawie wschodniej granicy Polski. Faktyczny koniec ustalania granic państwa (pozostałe pomniejsze postulaty dotyczące rozgraniczenia z Czechosłowacją utknęły w Lidze Narodów).

Opr. Wojciech Materski

Niepodległość jest kobietą

Jedna rodzina. Trzy siostry. Wspólne marzenie.

Już w księgarniach!

znak

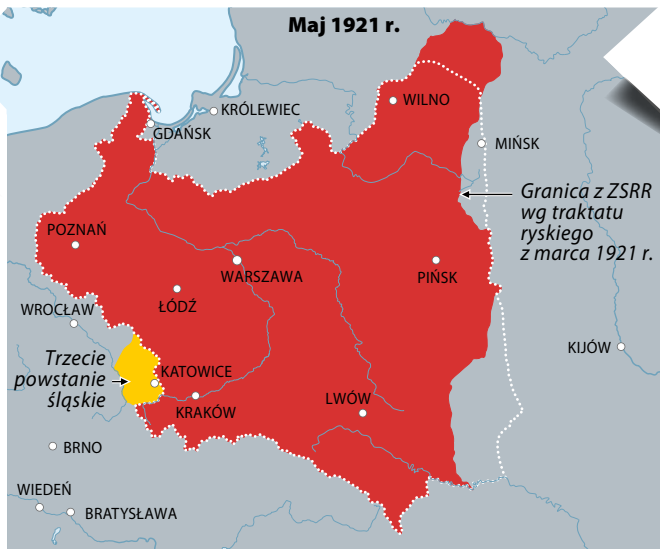
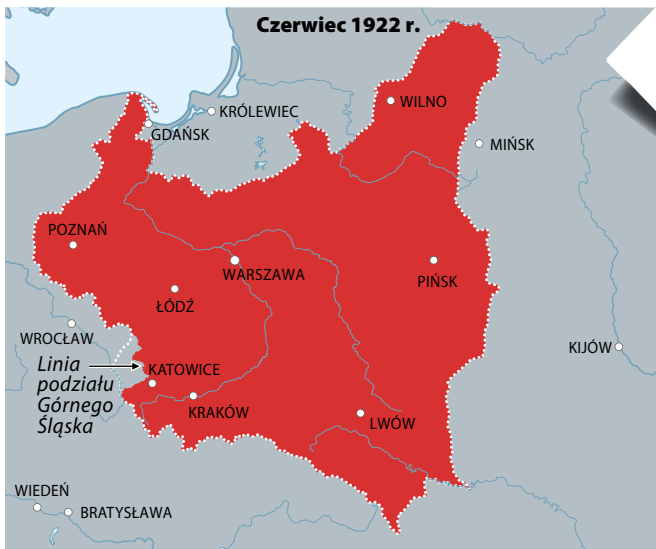
granic IRP (1768 r.) zaborcy (1914 r.): rosyjski pruski austriacki

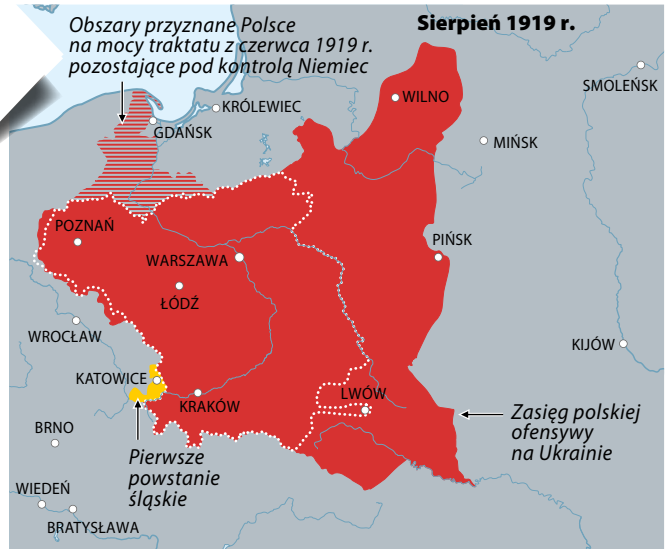
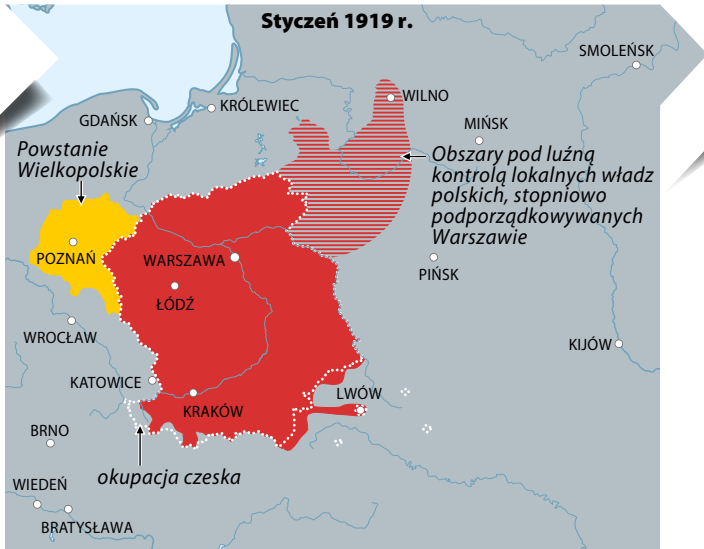
granice byłych zaborów obszary pod kontrolą rządu w Warszawie polskie powstania i walki sił nieregularnych

Tak się Polska odradzała

Tapy obrazują kształtowanie się terytorium Polski od pierwszych dni po zakończeniu działań wojennych do ostatecznego uznania granic II RP wiosną 1923 r. Pod względem prawnym granice te zostały wykreślone na podstawie traktatu wersalskiego, traktatu ryskiego oraz decyzji Rady Ambasadorów państw Ententy i Rady Ligi Narodów (interpretacja wyników plebiscytów, uznanie status quo, czyli granic wywalczonych przez II RP).

▨ terytoria o statusie przejściowym ▨ zasięg polskiego posiadania wg stanu z poprzedniej mapy

Prolog

Substancja polska

W CHWILI WYBUCHU WIELKIEJ WOJNY W 1914 R. POLSKA OD BLISKO 120 LAT NIE ISTNIAŁA. POLACY ŻYLI NA ZIEMIACH WŁĄCZONYCH W WYNIKU ZABORÓW DO TRZECH OŚCIENNYCH MONARCHII.

Andrzej Garlicki

Zabór austriacki. W przededniu wybuchu wojny największe swobody panowały w autonomicznej Galicji. O sprawach lokalnych decydowały niezależne od Wiednia władze samorządowe, w polskich rękach była oświata, w urzędach dopuszczony był język polski, społeczeństwo bez przeszkód mogło się organizować, a również brać udział w wyborach do władz krajowych i centralnych.

Ale wybory bardzo często były fałszowane, powstało nawet negatywne określenie wybory galicyjskie; wyborców pozyskiwano wódką i poczęstunkiem (kielbasa wyborcza). Galicja była biedna (bieda galicyjska), traktowana przez Wiedeń jako baza surowcowa. Była krajem rolniczym o najbardziej w monarchii przeludnionej wsi. W dodatku rolnictwo było zacofane, słabo wyposażone w nowoczesne maszyny.

Pod berłem cara Rosji. „Czerkiesi na Krakowskim Przedmieściu (w Warszawie)”; obraz Wojciecha Kossaka z 1912 r.

W 1900 r. ok. 60 proc. ludności wiejskiej w wieku powyżej 12 lat było analfabetami. Obowiązek szkolny obejmował dzieci do 12. roku życia, ale w wielu wypadkach nie był egzekwowany. Bieda była jedną z przyczyn emigracji zarobkowej. Brakuje ścisłych danych, ale oblicza się, że od 1850 r. do 1914 r. wyjechało z Galicji do USA ok. 1 mln emigrantów. Licznie też wyjeżdżali galicyjscy chłopcy do prac sezonowych do Niemiec (głównie do Saksonii, stąd określenie na saksy).

Zabór pruski. Wielkopolska, Pomorze Gdańskie i Warmia z punktu widzenia gospodarczego wyprzedzały Galicję o pokolenia. Polityka Berlina i władz lokalnych wspierała wysokotowarowe rolnictwo i rolniczy przemysł przetwórczy. Na najwyższym poziomie były cukrownie, gorzelnie, browary, rzeźnie i masarnie. W ciągu 33 lat poprzedzających wybuch wojny produkcja mięsa wzrosła prawie dziewięciokrotnie, osiągając w 1913 r. 373 tys. ton. Bardzo dobrze rozwinięta była sieć instytu-

cji kredytowych, kas spółdzielczych i banków. Rolnictwo było nowoczesne i wydajne dzięki szerokiemu stosowaniu maszyn rolniczych, a także nawozów sztucznych, zwłaszcza potasowych. W tej dziedzinie Wielkopolska dzierżyła rekord światowy.

Kulturkampf (pruska polityka antykatolicka i germanizacyjna) i działalność Hakaty (potoczna nazwa, od pierwszych liter nazwisk liderów niemieckiej organizacji nacjonalistycznej) przyczyniły się, wbrew intencjom inicjatorów, do wzrostu polskiej świadomości narodowej. Polacy uczyli się wykorzystywać wszelkie legalne możliwości działania i organizowania się. Uczyli się też od zaborcy takich cech, jak oszczędność, uczciwość, wzajemna lojalność, szacunek dla prawa, potrzeba wykształcenia.

Obowiązek szkolny był konsekwentnie egzekwowany, a szkoła była ważnym ogniwem akcji germanizacyjnej. Ale jak ktoś nauczył się czytać po niemiecku, to mógł czytać i po polsku.